

Лектира за седми разред основне школе

КРИЛА МОЈА, С ВАМА ЋУ ЛЕТЕТИ

Избор из народне књижевности

**НАРОДНЕ
ЕПСКЕ ПЕСМЕ
ПОКОСОВСКОГ
ТЕМАТСКОГ КРУГА**

СМРТ ВОЈВОДЕ ПРИЈЕЗДЕ

Честе књиге иду за књигама,
Од кога ли, коме ли долазе?
Од Мемеда од цара турскога,
А долазе до Сталаћа града,
До Пријезде, војводе сталаћке:
„О, Пријезда, војводо сталаћка!
Пошљи мени до три добра твоја:
Прво добро, сабљу навајлију,
Која сече дрвље и камење,
Дрво, камен и студено гвожђе;
Друго добро, Ждрала коња твога,
Који коњиц може прелетити
Засобице и по два бедена;
Треће добро, твоју љубу верну.”
Гледи књигу војвода Пријезда,
Ону гледи, другу ситну пише:
„Цар Мемеде, турски господару!
Купи војске колико ти драго,
Под Сталаћа кад је теби драго,
Удри Сталаћ како ти је драго,
Ја ти добра не дам ниједнога;
Ја сам сабљу за себе ковао,
А Ждрала сам за себе ранио,
А љубу сам за себе довео;
Па ти не дам добра ниједнога!”
Диже војску турски цар Мемеде,
Диже војску, оде под Сталаћа,
Био Сталаћ три године дана,
Нит му одби дрва ни камена,

Нит га како може освојити,
Ни пак како може оставити.
Једно јутро уочи недеље
Попела се Пријездина љуба
На бедена малена Сталаћа,
Па с бедена у Мораву гледи;
Ал' Морава мутна испод града,
Па беседи Пријездина љуба:
„О, Пријезда, драги господару,
Нас ће Турци лагумом дигнути.”
Ал' беседи војвода Пријезда:
„Мучи, љубо, муком се замукла!
Гди ће бити лагум под Моравом?”
По тем дошла та недеља прва
И господа отишла у цркву,
И божју су службу одстајали;
Кад господа изишла из цркве,
Тад беседи војвода Пријезда:
„О, војводе, моја десна крила,
Крила моја, с вама ћу летити!
Да ручамо, да се напијемо,
Да на граду врата отворимо,
Да на Турке јуриш учинимо,
Па што нама Бог и срећа даде!”
Па Пријезда љубу дозиваше:
„Иди, љубо, у пивнице доње,
Те донеси вина и ракије!”
Узе Јела два кондира златна,
Па отиде у пивнице доње.
Кад госпођа пред пивницу дошла,
Ал' пивница пуна јаничара:
Папучама пију вино ладно
А у здравље Јелице госпође,

С покој душе Пријезде војводе.
Кад то виде Јелица госпођа,
Та кондиром о камен удари,
Па потрча у господске дворе:
„Зло ти вино, драги господару!
Зло ти вино, а гора ракија!
Пивница ти пуна јаничара,
Папучама пију вино ладно,
А за моје здравље намењују,
А тебека жива сарањују,
Сарањују, за душу ти пију.”
Онда скочи војвода Пријезда,
Те на граду отвори капију,
Па на Турке јуриш учинише,
Те се бише и секоше с Турци,
Док погибе шездесет војвода,
Њих шездесет 'иљаде Турака;
Тад се врати војвода Пријезда,
Па за собом затвори капију,
Па потрже сабљу навалију,
Ждралу коњу одсијече главу:
„Јао, Ждрале, моје добро драго,
Та нека те турски цар не јаше!”
Преби бритку сабљу навалију:
„Навалија, моја десна руко!
Та нека те турски цар не паше!”
Па отиде госпођи у дворе,
Па госпођу прихвати за руку:
„О, Јелице, госпођо разумна,
Или волиш са мнош погинути,
Ил' Турчину бити љуба верна?”
Сузе рони Јелица госпођа:
„Волим с тобом часно погинути,

Нег љубити на срамоту Турке;
Нећу своју веру изгубити
И часнога крста погазити.”
Узеше се обоје за руке,
Па одоше на беден Сталаћа,
Па беседи Јелица госпођа:
„О, Пријезда, драги господару,
Морава нас вода отхранила,
Нек Морава вода и са’рани!”
Па скочише у воду Мораву.
Цар је Мемед Сталаћ освојио,
Не освоји добра ниједнога.
Љуто куне турски цар Мемеде:
„Град Сталаћу, да те Бог убије!
Довео сам три хиљаде војске,
А не водим него пет стотина.”

**НАРОДНЕ
ЕПСКЕ ПЕСМЕ
О ХАЈДУЦИМА
И УСКОЦИМА**

СТАРИНА НОВАК И КНЕЗ БОГОСАВ

Вино пију Новак и Радивој
А код Босне, код воде студене,
Код некога кнеза Богосава.
А кад су се вина понапили,
Кнез Богосав стаде бесједити:
„Побратиме, Старина Новаче!
Кажи право, тако био здраво!
Са шта, брате, оде у хајдуке?
Каква тебе оћера невоља
Врат ломити, по гори ходити,
По хајдуци, по лошу занату,
А под старост, кад ти није вријеме?”
Вели њему Старина Новаче:
„Побратиме, кнеже Богосаве!
Кад ме питаш, право да ти кажем:
Јес ми било за невољу љуту:
Ако мореш знати и памтити,
Кад Јерина⁷ Смедерево гради,
Па нареди мене у аргатлук,
Аргатовах три године дана,
И ја вукох дрвље и камење
Све уз моја кола и волове,
И за пуне до три године
Ја не стекох паре ни динара,
Ни заслужио на ноге опанке!
И то бих јој, брате, опростио;

⁷ Мисли се на жену деспота Ђурђа Бранковића, Гркињу Ирину Кантакузин, која је у народу због градње Смедерева остала позната као Проклета Јерина.

Кад сагради Смедерева града,
Онда стаде па и куле зида,
Позлаћује врата и пенџере,
Па наметну намет на вилајет,
Све на кућу по три литре злата,
То је, брате, по триста дуката!
Ко имаде, и предаде благо;
Ко предаде, онај и остаде;
Ја сам био човек сиромашан,
Не имадох да предадем благо,
Узех будак, с чим сам аргатово,
Па с будаком одох у хајдуке,
Па се ниће задржат' не могох
У држави Јерине проклете,
Већ побјегох до студене Дрине,
Па се маших Босне камените.
А кад доћох близу Романије,
Ту сам турске сватове сусрео,
Они воде кадуну ђевојку;
Сви сватови с миром пролазили,
Заостао Туре младожења
На дорату коњу великоме;
Оно не шће да пролази с миром,
Већ потеже троструку канџију,
Три су на њој луле од тумбака,
Па удара мене по плећима;
Трипут сам га богом побратио:
„Молим ти се, Туре младожења,
А тако ти среће и јунаштва,
И тако ти сретнога весеља,
Прођи ме се, хајде путем с миром,
Видиш да сам човек сиромашан.”
Опет Туре да с окани неће,

Већ ме стаде већма ударати;
Кад је мене мало забољело,
И ја сам се врло ражљутио,
Па потегох будак са рамена,
Те ударих Туре на дорату;
Како сам га лако ударио,
Умах сам га с коња оборио,
И к њему сам онда прилетио,
Ударих га још два и три пута,
Док сам њега с душом раставио;
Ватих му се руком у џепове,
Код њег' нађох до три кесе блага,
Па их пустих себи у њедарца;
Отпасах му сабљу од појаса,
Њем' отпасах, а себи припасах;
Оставих му будак више главе,
Да чим ће га закопати Турци,
Па посједох његова дората,
Одох право гори Романији;
То гледају сви турски сватови,
Не шћедоше мене ни ћерати,
Ја не шћеше, јали не смједоше.
Ево има четр'ест година,
Романију гору обикнуо
Боље, брате, него моје дворе,
Јер ја чувам друма кроз планину,
Дочекујем Сарајлије младе,
Те отимам и сребро и злато
И лијепу чоху и кадифу,
Одијевам и себе и друштво,
А кадар сам стићи и утећи
И на страшну мјесту постајати;
Не бојим се никога до Бога!"

СТАРИНА НОВАК И ДЕЛИ РАДИВОЈЕ

Вино пије Старина Новаче
У зеленој гори Романији,
Шњиме пије брате Радивоје,
С Радивојем дијете Груица,
Са Груицом дели Татомире
И јошт више тридесет хајдука.
Кад с' хајдуци вина напојише,
А у вину ћеиф задобише,
'Вако рече Дели Радивоје:
„Чујеш мене, мој брате Новаче!
Хоћу тебе, брате, оставити,
Јер си, брате, остарио тешко,
Па не можеш више да четујеш,
Нити хоћеш на друм да идемо,
Да чекамо поморце трговце.”
То изрече Дели Радивоје,
Па се скочи од земље на ноге,
А довати брешку по сриједи,
За њим скочи тридесет хајдука.
Оде Раде преко горе чарне,
Новак оста под јелом зеленом
А са своја два нејака сина.
Но да видиш Дели Радивоја!
Кад изиђе друму на раскршће,
Лоша му је срећа прискочила:
Сусрете га Мехмед-Арапине
Са његових тридесет делија,
Турчин ћера три товара блага,
Па кад виђе тридесет хајдука,

а он викну на своје делије,
Те у вришко⁸ сабље повадише,
У хајдуке јуриш учинише,
Не даше им пушке истурити,
Но тридесет глава осјекоше,
Радивоја жива уватише,
Везаше му руке наопако,
Везана га воде кроз планину,
А нагоне те им попијева.
Оде пјеват Дели Радивоје:
„Бог т’ убио, горо Романијо!
Не раниш ли у себе сокола?
Пролећеше јато голубова
И пред њима тица головране,
Проведоше бијела лабуда
И пронесе под крилима благо.”
Тако Раде друмом поп’јеваше,
А зачу га дијете Груица,
Па казује Старини Новаку:
„О, мој бабо, Старина Новаче,
Неко пјева друмом широкијем,
А помиње гору Романију
И у гори сивога сокола,
Баш ка’ да је чича Радивоје:
Ја је чича задобио благо,
Јали нам је муке допануо;
Но хајдемо да му помогнемо.”
Па довати лака џевердана,
Пође право друму у бусију,
А за њиме млади Татомире,
А за ђецом Новак пристајаше,
Кад дођоше друму широкоме,

⁸ Вришко – фришко, овде: бодро, хитро.

Новак стаде друму у бусију,
Око њега два нејака сина;
Ал' ето ти јеке низ планину,
Помоли се тридесет делија,
Сваки носи џиду на рамену
И на џиди од хајдука главу,
А пред њима Мехмед-Арапине
Радивоја води савезана,
И он ћера три товара блага,
Право иде друмом низ планину;
Доке паде у бусију тврду,
Ал' подвикну Старина Новаче
А на своја два нејака сина,
Па опали лака џевердана,
Те погоди Мехмед-Арапина
Посред паса, укиде га с гласа,
Ни земља га жива не дочека.
Арап паде у зелену траву,
А допаде Старина Новаче,
Сабљом ману, отс'јече му главу;
Па допаде Дели Радивоју,
Прес'јече му тенеф на рукама,
А даде му сабљу Арапову.
Мили боже, на свему ти вала!
Кад у Турке јуриш учинише,
Раздвојише Турке у буљуке,
Па нагони један на другога:
Што пропушћа Дели Радивоје,
Дочекује млади Татомире;
Што утече младу Татомиру,
Дочекује дијете Груица;
Што пропусти дијете Груица,
То дочека Старина Новаче.

Исјекоше тридесет делија,
Од Турака шићар покупише,
Три товара блага задобише,
Па сједоше пити рујно вино.
Али вели Старина Новаче:
„О мој брате, Дели Радивоје,
Што те питам, право да ми кажеш:
Ал’ је боље тридесет хајдука,
Али старац Старина Новаче?”
Њему вели Дели Радивоје:
„О мој брате, Старина Новаче,
Боље бјеше тридес’т добрих друга,
Али твоје среће не бијаше.”
Тешко оном свакоме јунаку
Што не слуша свога старијега!

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ КАО ИНСПИРАЦИЈА

Женидба Максима Црнојевића је народна епска песма изузетне лепоте, те стога не чуди што је била инспирација појединим писцима. Међу њима је и чувени Лаза Костић, који је 1863. написао истоимену драму. Она је објављена је 1866, а први пут је изведена 1868. године, у Српском народном позоришту у Новом Саду.

Лаза Костић

Поред народне песме, у Костићевој драми видљиви су утицаји чувеног енглеског драмског писца Вилијама Шекспира, посебно његове трагедије *Ромео и Јулија*, коју ћеш читати у средњој школи.

ЗМАЈ ОГЊЕНИ ВУК

Омиљени епски јунак и најпопуларнији Бранковић јесте Вук, син Гргура, у народној традицији познат као Змај Огњени Вук. Био је титуларни деспот у јужној Угарској (у Срему) и истакнути турски борац у другој половини 15. века. Вероватно му је овај епски назив дат због јуначких подвига, иако је право порекло имена нејасно; по неким претпоставкама добио га је у знак сећања на високи угарски витешки Ред змаја, коме је припадао. Народна тради-

Грб Бранковић

ција његово име објашњава на основу натприродних својстава, која се већ по рођењу указују: „на бедрима утиснута ћорда¹⁶”, „на мишици вучја шапа”, „из устију модар пламен лиже.” Епски су му саборци браћа Јакшићи, непријатељи Порча од Авале и Ђерзелез Алија... О његовим ратним подвизима постоје бројни подаци у писаним угарским хроникама. Честа тема народних песама везаних за овог јунака јесте његова смрт од рана од којих га лече натприродна бића: вила и вук...

(Радмила Пешић – Нада Милошевић Ђорђевић,
Народна књижевност, прилагођено)

¹⁶ Ћорда – сабља.

САДРЖАЈ

НАРОДНЕ ЕПСКЕ ПЕСМЕ ПОКОСОВСКОГ ТЕМАТСКОГ КРУГА

Смрт војводе Пријезде.....	5
Диоба Јакшића.....	9
Смрт војводе Кајице.....	13
Порча од Авале и Змајогњени Вук.....	22
Женидба Максима Црнојевића.....	27

НАРОДНЕ ЕПСКЕ ПЕСМЕ О ХАЈДУЦИМА И УСКОЦИМА

Старина Новак и кнез Богосав.....	67
Старина Новак и Дели Радивоје.....	70
Стари Вујадин.....	74
Мали Радојица.....	77
Иво Сенковић и ага од Рибника.....	83
Ропство Јанковић Стојана.....	95
Смрт Сењанина Ива.....	100

УМЕСТО ПОГОВОРА

Питања за анализу и разумевање прочитаног.....	105
Припремамо се за малу матуру.....	107

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

Максим Црнојевић као инспирација.....	113
Змај Огњени Вук.....	114
Старина Новак.....	115

Речник мање познатих речи.....	116
--------------------------------	-----